

Przeracki, Jerzy

"Historia prasy polskiej na Warmii i Mazurach" : sprawozdanie z sesji

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 597-600

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Przeracki

„HISTORIA PRASY POLSKIEJ NA WARMII I MAZURACH”

Sprawozdanie z sesji

W roku 1976 przypadły dwa jubileusze prasy olsztyńskiej: 90 rocznica założenia „Gazety Olsztyńskiej” za panowania pruskiego i 25-lecie dziennika w Polsce Ludowej. 16 kwietnia 1886 roku ukazał się bowiem pierwszy numer „Gazety Olsztyńskiej”, a 1 września 1951 roku pierwszy numer „Głosu Olsztyńskiego”, pisma Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, które 6 kwietnia 1970 roku przyjęło nazwę „Gazeta Olsztyńska”, nawiązując do tradycji i zasług walczącej o polskość w latach 1886—1939 gazety Jana Liszewskiego, Seweryna Pieniężnego i innych redaktorów.

Jednym z ważniejszych punktów obchodów jubileuszowych „Gazety Olsztyńskiej” była sesja popularnonaukowa, której organizatorami byli: Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego i redakcja „Gazety Olsztyńskiej”. Sesja odbyła się 26 czerwca 1976 roku w Domu Środowisk Twórczych w Olsztynie. W sesji uczestniczyli historycy, przedstawiciele olsztyńskiego świata kulturalnego, miejscowi działacze i czytelnicy dawnej „Gazety” oraz dziennikarze krajowi i zagraniczni (goście z Kaliningradu i Gery — NRD).

Otwarcia sesji dokonał sekretarz Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie doc. dr Edmund Wojnowski, który poprosił prof. dr. Tadeusza Cieślaka z Warszawy o przewodnictwo w obradach. Prof. dr T. Cieślak — zasłużony badacz dziejów prasy polskiej na Warmii, Mazurach i Powiślu — podkreślił ogromne znaczenie „Gazety Olsztyńskiej” dla sprawy polskiej na Warmii oraz bezprzykładne poświęcenie redaktorów i drukarzy olsztyńskich, którym „Gazeta” zawdzięcza swą długą i piękną historię.

Pierwszy referat: „Gazeta Olsztyńska” 1886—1939, rola i znaczenie w życiu narodowym ludności polskiej na Warmii, wygłosił doc. dr hab. Wojciech Wrzesiński z Uniwersytetu Wrocławskiego. Podkreślił on, że „Gazeta Olsztyńska” jest symbolem zmagania miejscowej ludności o zachowanie polskiego oblicza narodowego oraz symbolem żywotności narodowości polskiej na Warmii. W dziejach ludności polskiej, żyjącej pod panowaniem niemieckim, rola gazety polskiej była szczególnie ważna. Miała ona bowiem znacznie szersze możliwości oddziaływania na postawy ludności polskiej niż wszystkie inne formy działalności publicznej. Powstanie „Gazety Olsztyńskiej” stwarzało możliwości nadania charakteru politycznego żywotowym formom polskiej działalności na Warmii.

Dzięki „Gazecie Olsztyńskiej” wybuch I wojny światowej nie zaskoczył

społeczeństwa polskiego na Warmii. Także w okresie plebiscytu, na łamach „Gazety” kształtowały się zasadnicze koncepcje programowe, propagandowe i taktyczne całej polskiej akcji plebiscytowej. Niemal nazajutrz po przegranym plebiscycie „Gazeta Olsztyńska” rzuciła hasło dalszej pracy narodowej, przeciwstawiając się defetystycznym nastrojom, panującym w wielu polskich organizacjach i instytucjach działających w okresie plebiscytu na tych ziemiach. Na łamach „Gazety Olsztyńskiej” dojrzewały stopniowo założenia organizacyjne i programowe powstałego 30 listopada 1920 roku Związku Polaków w Prusach Wschodnich. Nie miała także była rola „Gazety” w wypracowaniu podstawowych założeń Związku Polaków w Niemczech, zaś po roku 1933 była ona na Warmii jedynym publicznym świadectwem, że nie wszyscy jej mieszkańcy podporządkowali się ideologii narodowosocjalistycznej.

Geneza i początki „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1886—1893 były tematem referatu mgr. Andrzeja Wakara, laureata tegorocznej nagrody Polskiego Towarzystwa Historycznego za popularyzowanie historii. Autor przedstawił sytuację ludności etnicznie polskiej na Warmii w ostatniej ćwierci XIX wieku. Ogólne procesy tego okresu w jakiejś mierze zmuszały tę ludność do opowiedzenia się za narodem polskim lub niemieckim. Wtedy to, po Kulturkampfie, po Gietrzwałdzie, chłopci warmińscy założyli „Gazetę Olsztyńską”, polskie pismo ludowe. Właśnie ten moment genezy „Gazety Olsztyńskiej”, wewnętrzną inicjatywę warmińską, wynikającą z potrzeb miejscowej ludności polskiej, referent mocno wyeksponował.

Dr Jan Chłosta przedstawił dzieje „Gazety Olsztyńskiej” w okresie dyktatury nazistowskiej do 1939 roku. W referacie omówione zostały podstawy finansowe „Gazety Olsztyńskiej”, wkład Wacława Jankowskiego i Seweryna Pieniężnego w kształtowanie się oblicza pisma, sytuacja „Gazety” w okresie funkcjonowania niemieckiej ustawy prasowej. Nadto referent przedstawił niektóre tematy podejmowane na łamach olsztyńskiego pisma oraz ukazał historię „Gazety” na tle innych pism polskich, wydawanych w tym okresie w Niemczech.

Kolejny referent — mgr Bohdan Łukaszewicz z olsztyńskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej — omówił początki powojennej prasy olsztyńskiej w latach 1945—1951. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu mieszkańcy Warmii i Mazur byli pozbawieni prasy. Nielicznie i nieregularnie docierające pisma centralne nie były w stanie zaspokoić zapotrzebowania na informacje prasowe. Początkowo najważniejsze wiadomości polityczne oraz rozporządzenia Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski przekazywano do wiadomości mieszkańców Olsztyna i innych miast za pomocą „gazetek” na tablicach ogłoszeniowych. W Olsztynie zajmował się tym naczelnik Urzędu Informacji i Propagandy, Eugeniusz Modzelewski.

1 sierpnia 1945 roku, dzięki ofiarności drukarzy i pomimo przeszkód natury technicznej, ukazał się pierwszy numer biuletynu „Wiadomości Mazurskie” — organu Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie. Pismo ukazywało się do 30 kwietnia 1947 roku, kiedy to przejęte przez Spółdzielnię „Czytelnik” przekształcone zostało w „Życie Olsztyńskie” — mutację „Życia Warszawy”. Na decyzji o likwidacji „Wiadomości Mazurskich” zaważyły głównie względy finansowe (nakład w styczniu 1947 roku wynosił 4700 egz., stąd koszty wydawnicze były niewspółmiernie wysokie).

Następnie referent zwrócił uwagę na powstały w Olsztynie w 1945 roku „Głos Ziemi”¹.

Do początku 1948 roku wojewódzka organizacja PPR w Olsztynie nie posiadała własnego pisma, a jedynie kolportowała centralną prasę partyjną (m.in. „Głos Ludu”, „Trybunę Wolności”, „Chłopską Drogę”, „Walkę Młodych”). 1 lutego 1948 roku utworzono olsztyńską mutację „Głosu Ludu”, która ukazywała się jako „Olsztyński Głos Ludu”, następnie — po Kongresie Zjednoczeniowym — jako wydanie „Trybuny Ludu” dla województwa olsztyńskiego. 1 lutego 1951 roku mutacja olsztyńska „Trybuny Ludu” została zlikwidowana. Po skompletowaniu kadry dziennikarskiej i stworzeniu w Olsztynie odpowiedniej bazy poligraficznej, 1 września 1951 roku ukazał się pierwszy numer „Głosu Olsztyńskiego” — organu Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Ostatni referat: „Gazeta Olsztyńska” kontynuatką najlepszych tradycji prasy polskiej na Warmii i Mazurach wygłosił redaktor naczelny dziennika, mgr Jerzy Szymański. Referent skoncentrował się przede wszystkim na zadaniach, jakie stoją przed „Gazetą” w chwili obecnej. Mówił o jej znaczeniu w umacnianiu więzi łączących mieszkańców województwa olsztyńskiego, a także o roli inspiratorskiej „Gazety Olsztyńskiej” w rozwoju gospodarczym i kulturalnym regionu.

Po referatach wywiązała się ożywiona dyskusja. Jako pierwszy zabrał głos Jan Boenigk, który mówił przede wszystkim o swych osobistych kontaktach z ostatnim redaktorem „Gazety Olsztyńskiej” Sewerynem Pieniężnym (młodszym), a także o inicjatywach działaczy polonijnych, zmierzających do wzmocnienia podstaw finansowych „Gazety Olsztyńskiej”.

Doc. dr Janusz Jasiński (IH PAN) omówił nakład i czytelnictwo „Gazety Olsztyńskiej” przed I wojną światową. Zwrócił też uwagę, że obok „Gazety Olsztyńskiej” czytano na Warmii inne pisma polskie, zwłaszcza „Gazetę Grudziądzką”².

Red. Zbigniew Bielewicz („Gazeta Olsztyńska”) przedstawił pracę działu łączności z czytelnikami i problemy poruszane w listach do redakcji „Gazety”. Stwierdził on, iż zjawisko powszechności listów czytelników nadsyłanych do redakcji tłumaczyć należy m.in. społecznym autorytetem prasy, jej politycznym, ideologicznym i organizatorskim oddziaływaniem na szerokie kręgi odbiorców.

Doc. dr Zygmunt Lietz (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego) mówił o „Gazecie Olsztyńskiej” jako elemencie słowiańskiego czasopiśmiennictwa narodowego i jej roli w procesie kształtowania samowiedzy narodowej po likwidacji języka ojczystego w szkołach ludowych w zaborze pruskim po 1873 roku. Prasa słowiańskich grup etnicznych występowała w obronie ludzi uciskanych ekonomicznie i ich języka ojczystego.

Mgr Krzysztof Pietrasewicz (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego) przedstawił stosunek „Gazety Olsztyńskiej” do katolickiej partii Centrum w latach 90-tych XIX wieku. Ludzie powiązani z tą partią dostrzegali

1 Por. J. Chłosta, „Głos Ziemi” (1945—1948), Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1976, nr 2, s. 221—228.

2 Por. J. Jasiński, Czytelnictwo „Gazety Olsztyńskiej” na Warmii w latach 1886—1913, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1976, nr 3.

w powstaniu „Gazety Olsztyńskiej” dowód poważnych przemian narodowościowych na Warmii. Dążenie Centrum do zachowania monopolu przewodnictwa politycznego na polskiej Warmii doprowadziło w latach 90-tych XIX wieku do walki prasowej organów stronnictwa katolickiego z „Gazetą Olsztyńską” i odcięcia się ruchu polskiego na Warmii od Centrum.

Mgr Zenon Warczyński (Wyższa Szkoła Pedagogiczna) omówił rolę „Gazety Olsztyńskiej” jako inspiratora, organizatora, propagatora i obrońcy polskiego ruchu kulturalnego na Warmii w okresie międzywojennym. Ruch kulturalny bowiem był swego rodzaju manifestacją polskości w walce z germanizacją. Szerokim echem odbiły się na Warmii, Mazurach i Powiślu koncerty z udziałem Feliksa Nowowiejskiego 25 kwietnia 1920 roku w Kwidzynie, 9 maja tego roku w Sztumie oraz 2 czerwca w Olsztynie. Szkołą kultury ojczystej i wychowania społecznego były istniejące prawie w każdej miejscowości Warmii, Mazur i Powiśla polskie chóry lub kółka śpiewacze. W Olsztynie istniały dwa chóry: chór męski „Warmia” i chór mieszany im. F. Nowowiejskiego. Wielkim wydarzeniem w działalności tego ostatniego zespołu był jego udział w Ogólnopolskim Zjeździe Śpiewaczym w Gdańsku w marcu 1938 roku. O wszystkich koncertach polskich artystów i zespołów „Gazeta Olsztyńska” szeroko informowała swoich czytelników.

Interesującym głosem w dyskusji było wystąpienie dr. Tadeusza Filipkowskiego (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego) na temat stanu badań nad czasopiśmiennictwem polskim na Warmii i Mazurach ze szczególnym uwzględnieniem „Gazety Olsztyńskiej”.

Na zakończenie głos w dyskusji zabrali ponadto dr Władysław Gębik z Olsztyna i dr Eugeniusz Iwaniec z Łodzi. Dr Gębik postulował przebadanie księgarni prowadzonej przez Pieniężnych przy redakcji „Gazety Olsztyńskiej”, a dr Iwaniec zwrócił uwagę na nie dostrzegany fakt, iż w regionie mazurskim, oprócz gazet polskich czy niemieckich, ukazywało się także pismo staroobrzędowców w języku rosyjskim pt. „Istina”.

Obrady podsumował prof. dr T. Cieślak, który stwierdził, iż sesja ta godnie uczciła jubileusze „Gazety Olsztyńskiej”, jej osiągnięcia i aktualne znaczenie w życiu regionu oraz wytyczyła zadania tego zasłużonego dziennika na najbliższe lata.